

Ingefrid, Krystyna och några till

Förnamn i skönlitteratur – en spegling av samhället?

Emilia Sturm, D-student i svenska

Namngivning är något som människor i alla åldrar på olika sätt ägnar sig åt. Den som har fått barn vet hur svårt det kan vara att hitta ett lämpligt namn, men också den som ägt dockor, husdjur eller båtar är säkerligen bekant med situationen. Och den som är det vet att det svåra – men även det roliga – ligger i att finna ett namn som man tror kan *passa* den som ska bära det. Till skillnad från föräldern, så vet emellertid författaren som letar efter namn till sina karaktärer redan från början vilken personlighet och vilket livsöde personen som ska bära namnet kommer att få. Författaren har därmed, på ett helt annat sätt än föräldern, möjlighet att välja ett namn som inte bara *passar* utan också *speglar* namnbäraren. Det skapas ett utrymme för kopplingar mellan personnamnen och deras namnbärare, på ett sätt som sällan är möjligt i verkligheten. Genom att studera namn och namnbärare i skönlitteraturen kan vi upptäcka dessa kopplingar och därigenom även få möjlighet att undersöka de föreställningar som finns kring vilka namn som anses passa vilka personer. Låt oss som ett exempel studera följande lilla berättelse:

Det är skymning och vi befinner oss på en öde gata i centrala Stockholm. En man går raskt längs med trottoaren i riktning mot tunnelbanan; i hans hand dinglar en tjock portfölj. Plötsligt dyker det upp en kufisk gestalt som stöter till mannen med ett glänsande föremål. Mannen skriker och portföljen faller med en duns till marken. Några timmar senare upptäcks mannens kropp av en medelålders kvinna vid namn *Krystyna Johansson*. Krystyna kommer från Polen, men lever sedan en tid i Stockholm och är denna kväll på väg till sitt sista arbetspass som städerska, då hon alltså blir stoppad av att det ligger en död man vid trottoarkanten. I chock och förvirring rusar hon därifrån och springer rakt in i famnen på prästen *Ingefrid*

Mingus. Van vid krisarbete som hon är, tar sig Ingefrid genast an situationen och täcker över kroppen, larmar polisen och lugnar den chockade Krystyna. Därefter anländer kriminalinspektör *Maria Wern* till platsen. Maria, som nyligen överflyttats till huvudstaden från Gotlandsdistriktet, inleder en förundersökning och har snart identifierat den mördade mannen. Offrets namn är *Torbjörn Idenfeldt*, en överläkare från Uppsala-trakten på tillfälligt besök i Stockholm med anledning av en konferens. Mordvapnet saknas ännu en tid, men så småningom hittar en kurragömmalekande, nioårig flicka med namnet Vera en misstänkt kniv i en soptunna i närheten. Ett antal personer kallas till förhör och efter mycket listighet och ett enträget arbete kantat av diverse faror och äventyr lyckas Maria Wern koppla den sedan tidigare kända våldsmannen *Sven Mattson* till brottet. Åklagare *Carl von Post* tar sig därefter an fallet och snart är mördaren åter bakom lås och bom.

Vad döljer sig bakom namnen?

Ovanstående berättelse är påhittad och så är också de personer som förekommer i den och de namn som dessa bär. Det är dock inte jag, utan några av Sveriges mest lästa samtida författare som stått för namngivningen. Det som är intressant med dessa namn är att de alla döljer någon typ av information kring de personer som de representerar. Men vad är då detta för information? Efter att ha gjort en undersökning av 676 förnamn hämtade ur 16 svenska bästsäljare från åren 2001–2004, har jag kommit fram till slutsatsen att namn i skönlitteratur har en hel del information att förmedla till sina läsare. Jag ska här fokusera på fyra områden:

- namn som en spegling av rollfunktioner i texten
- namn som en spegling av social tillhörighet och status
- namn som en spegling av ålder
- namn som en spegling av etnisk bakgrund

Namn kan signalera namnbärarens rollfunktion i texten

En av de kopplingar som kan förekomma mellan namn och namnbärare har att göra med personernas rollfunktioner i texten. Det visade sig i min undersökning att texternas huvudpersoner och ”hjältar” hade helt andra förnamn än ”skurkarna”. De personer som hade huvudroller i texterna

tycktes ofta ha antingen mycket vanliga förnamn som *Peter* och *Elisabeth*, vilka enligt uppgifter från Statistiska centralbyrån, SCB, båda bärs av fler än 100 000 personer i Sverige idag, eller ovanliga förnamn som *Karl-Erik* och *Mariana*, vilka enligt SCB bärs av färre än 8 000 personer. Det verkar vara ytterligheterna som eftersträvas. Bland de personer som skulle kunna beskrivas som texternas "hjältar" var det dessutom väldigt vanligt med namn som anknyter till biblisk eller kristen kontext, dvs. namn som inlånats till det svenska namnbeståndet med inspiration från Bibeln eller kristna helgon, som *Maria*, *Rebecka* och *David*. Bland "skurkarna" fanns det istället en hög andel förnamn som var korta och nordiska, dvs. namn vars språkliga ursprung långt tillbaka i tiden är nordiskt och vilka alltså inte har blivit inlånade från andra språk, t.ex. *Sven* och *Sten*. I den lilla berättelsen här ovan bar "hjälten" och "skurken" de karaktäristiska förnamnen *Maria* och *Sven*, som läsaren kanske minns. Jag har för övrigt hämtat dessa båda namn ur Anna Janssons *Silverkronan* (2003) respektive Liza Marklunds *Den röda vargen* (2003).

Namn kan signalera social tillhörighet och status

En annan tydlig koppling mellan namn och namnbärare rör social tillhörighet och status. Det tycks vara så att olika förnamn signalerar tillhörighet till olika sociala grupper. I min undersökning förekom förnamn med nordiskt ursprung, som *Sten*, *Erik*, *Ingrid* och *Ulla* betydligt mer bland personer som är högutbildade (enligt SCB:s modell för socioekonomisk indelning) än bland personer som är lågutbildade (enligt samma modell). Inom sociala grupper med lägre utbildning var det istället vanligt med dubbelnamn och "icke-svenska" förnamn. Det senare begreppet definieras längre fram i artikeln. Att namnet *Krystyna* (hämtat ur Jan Guillous *Tjuvarnas marknad* 2004) i berättelsen ovan refererar till en städerska, är alltså högst karaktäristiskt.

Högutbildade personer hade också oftare än andra långa förnamn, det vill säga kvinnonamn med tre eller fler stavelser alternativt mansnamn med sex eller fler bokstäver. Anledningen till att jag här använder olika kriterier för mans- och kvinnonamn är att dessa följer olika mönster. Svenska mansnamn består nästan genomgående av två stavelser även om antalet bokstäver varierar, medan kvinnonamnen istället ofta har många bokstäver men varierar i antal stavelser. Två utomordentliga exempel på förnamn

som signalerar hög utbildningsnivå är de både långa och nordiska namnen *Ingefrid* (hämtat ur Kerstin Ekmans *Skraplotter* 2003) och *Torbjörn* (hämtat ur Sven Olov Karlssons *Italienaren* 2003), vilka i berättelsen ovan refererar till en präst respektive en läkare.

De tendenser jag här nämnt var relativt genomgående i samtliga texter jag undersökt. Vi kan därför dra slutsatsen att det tycks finnas en föreställning om att nordiska eller långa förnamn passar högutbildade personer bättre än lågutbildade, medan korta förnamn, ”icke-svenska” förnamn och dubbelnamn snarare passar de senare. Det bör dock påpekas att detta resultat inte nödvändigtvis säger någonting om hur det ser ut i verklighetens samhälle, och eftersom det i nuläget saknas socialt relaterad namnstatistik kan vi inte heller ta reda på om skönlitteraturen avspeglar eller förvränger verkligheten på denna punkt. Icke desto mindre tyder resultatet på att det tycks finnas fördomar kring det hela.

I min undersökning kunde jag också påvisa vissa samband mellan namn och yrken. Strängt taget alla yrkesgrupper i samhället fanns representerade i någon mån, men det visade sig att olika typer av namn var vanliga inom olika grupper. De flesta präster och pastorer i texterna hade ovanliga och gammaldags klingande förnamn som *Fingal*, *Theodor* och *Ingefrid*. Majoriteten av jurister och läkare hade förnamn av nordiskt ursprung, som *Ulf*, *Leif* och *Carl*, medan prostituerade kvinnor hade långa, melodiska förnamn av romansk härkomst, som *Josefin*, *Angela* och *Elenor*. Förutom namnen *Ingefrid* och *Torbjörn* kan man också känna igen *Carl* från den lilla berättelsen ovan. Åklagaren *Carl* är hämtad ur Åsa Larssons deckarroman *Solstorm* (2003).

Namn kan signalera namnbärarens ålder

Eftersom olika namntyper är moderna under olika tidsperioder, blir namn stundtals en spegling av den tid då namnbäraren är född. I skönlitteraturen är denna tendens tydlig. Framför allt samtida förnamn, det vill säga förnamn från 80-talet och framåt, visade sig vara i högsta grad tidstypiska i min undersökning. Ungdomarna och de unga vuxna som tillhörde 80-tals-generationen hade allt som oftast antingen tvåstaviga kvinnonamn (exempelvis *Sofie*, *Louise*, *Jenny*) eller latinska/grekiska mansnamn (exempelvis *Viktor*, *Markus*, *Anders*, *Philip*), medan de yngre 90- och 2000-tals barnen tenderade att ha antingen gammaldags klingande, korta flicknamn (exempelvis *Tova*, *Ebba*, *Ida*, *Ellen*) eller mycket långa pojknamn (exem-

pelvis *Alexander, William, Samuel*). Intressant nog överensstämmer dessa namn förbluffande väl med verklighetens namnstatistik. En stor majoritet finns i olika topplistor över de vanligaste förnamnen från nämnda tidsperioder. Vi kan här också dra oss till minnes flickan *Vera* i inledningsberättelsen (hämtad ur Arne Dahls *En midsommarnattsdröm* 2003) som är ett tydligt exempel på ett modernt 90- eller 2000-tals namn.

Vi kan alltså dra slutsatsen att det finns en stark föreställning om vilka namn som anses vara passande för barn och ungdomar och att denna stämmer väl överens med verklighetens faktiska namnmode. När det gäller namn på äldre personer är tendenserna emellertid inte lika tydliga. I mitt material förekom allt från spädbarn till 90-åringar, men det enda som säkert kan sägas om vuxennamnen, är att dubbelnamn var vanligast bland skönlitterära personer födda under 1940-talet och att förnamn som slutar på -y (exempelvis *Benny, Tommy*) var vanligast bland skönlitterära personer födda under 1950-talet. Dessa tendenser stämmer visserligen relativt väl överens med verklighetens förhållanden, men är inte lika genomgående som när det gäller namnen från senare decennier.

Namn kan signalera etnisk bakgrund

Ett av de mest konkreta sätten som människan har till hands för att uttrycka sin etniska tillhörighet är språkbruket och i detta ingår även valet av namn. De namn vi bär ger ytterst starka signaler om vilka länder och vilka kulturella sammanhang vi kommer ifrån. Förnamn som *Halim, Arto* och *Senida* ger exempelvis helt andra kulturella, sociala och religiösa associationer än *Henrik, Anders* och *Selma*. Visserligen har samtliga av namnen ett från början icke-svenskt ursprung, men de senare tre har varit integrerade i det svenska namnbeståndet under flera århundraden längre än de första tre och uppfattas därför som i högre grad "svenska". Således skiljer jag i mitt material på å ena sidan "svenska namn", till vilka jag räknar förnamn som har varit integrerade i det svenska namnbeståndet under en längre tid och som i texterna används om svenskfödda personer med mer eller mindre helsvensk bakgrund, och å andra sidan "icke-svenska namn", till vilka jag räknar förnamn som är relativt nya i det svenska namnbeståndet och som i texterna används för att signalera att namnbärarna är första eller andra generationens invandrare alternativt utlänningar som tillfälligt vistas i Sverige. Jag har redan tidigare i artikeln nämnt namnet *Krystyna*,

vilket refererade till en första generationens invandrare född i Polen, som ett exempel på ett sådant "icke-svenskt" förnamn.

Men vilka etniska bakgrunder förutom den svenska är det då som representeras i de skönlitterära texterna? Det är faktiskt en hel del; både ursprung i mellanöstern och Afrika, liksom samiskt, finskt och östeuropeiskt ursprung förekommer. Däremot saknades det, i min undersökning, helt och hållet namn som signalerade nordamerikanskt, mellan-, väst- och sydeuropeiskt eller asiatiskt ursprung trots att dessa enligt SCB:s statistik är väl representerade i det svenska samhället.

Det är också intressant att konstatera att det endast är en mycket liten del av namnen i svensk, bästsäljande skönlitteratur som signalerar en icke-svensk bakgrund. Ungefär sex procent av det totala antalet förnamn i min undersökning var tydligt "icke-svenska" enligt definitionen ovan, vilket kan jämföras med SCB:s uppgift om att det i verkligheten är ungefär tolv procent av Sveriges befolkning som är född i något annat land än Sverige. Namnen i skönlitteraturen ger alltså här en skev bild av samhället och förminskar den etniska mångfalden. Genom att de personer som bär dessa namn dessutom i de allra flesta fall innehar högst marginella roller i handlingen och oftast tillhör lägre sociala skikt (som städerskan Krystyna i den inledande berättelsen ovan) så blir den bild av samhället som förmedlas än mer förvrängd och en bekräftelse på flera fördomar.

Avslutning

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att vi som läsare av skönlitterära texter kan lära oss en hel del om karaktärerna i texten genom att uppmärksamma de namn som dessa kallas vid. Personernas rollfunktion, sociala tillhörighet, yrke, ålder, etnisk bakgrund och säkerligen en hel del annat också, kan vi se avspeglade i namnen. Troligen är många författare medvetna om denna berättartekniska möjlighet och använder namnen som ett medel för att ge läsaren önskade associationer kring karaktären i fråga. Men vi bör också komma ihåg att namnförekomsterna i skönlitteratur inte alltid stämmer överens med, utan ofta också avviker från verklighetens förhållanden. Många gånger är det snarare de *föreställningar* som finns kring förhållandet mellan namn och namnbärare, än den faktiska verkligheten, som avspeglas. Detta är tankeväckande eftersom det faktum att sådana stereotypa strukturer förekommer och läses i texterna också gör att de bekräftas och återskapas.